

MAJA SUNČIČ¹

V postelji s sovražnico

Izvleček: V članku je analizirana povezava med antično žensko in njeno zakonsko posteljo ter postavljeno vprašanje, ali grški imaginarij sploh pozna idejo srečnega zakona. Travmatizirana tragična junakinja na srečo ali ljubezen v postelji in zakonu ni mogla upati, saj je celo idealni zakonski par Alkestida in Admet predstavljen skozi negativ, odsotnost enega izmed zakoncev. Postelja junakinjam rabi kot orodje za odhod, za simbolno razvezo nesrečnega zakona, ki jo bodisi kot Medeja zažgejo ali pa kot Alkestida, Dejanjera in druge zapustijo s tragično izbiro smrti. Penelopa propada ob prazni postelji, medtem ko tragične junakinje morda sploh niso tragične, ko se odločijo, da bodo raje umrle in nikoli več spale v svoji postelji.

Ključne besede: antične ženske, mitologija, grška tragedija, zakonski odnosi, položaj žensk

UDK 293:173 396:94(3)

In Bed with the Enemy

Abstract: The article analyses the implicit link between the woman in antiquity and her marital bed, questioning the very existence of a "happy marriage" in the Greek imaginary. The traumatised tragic heroine cannot hope for happiness or even love in bed and marriage: indeed, even the so-called "ideal" marriage of Alcestis and Admetus is represented by the negative, the absence of one spouse. The bed presents a means of escape for the heroines, a symbolic dissolution of an unhappy marriage: Medea torches her bed, while Alcestis, Deianeira and others abandon theirs by choosing a tragic death. While Penelope languishes in an empty bed, tragic heroines may thus not be tragic at all in their decision to die and never sleep in theirs again.

Key words: ancient women, mythology, Greek tragedy, marital relationship, status of women

¹Dr. Maja Sunčič je raziskovalka na Institutum Studiorum Humanitatis, Fakulteti za podiplomski humanistični študij, v Ljubljani. E-naslov: maja@ish.si.

“Toda ženske,
ve mislite, da dober zakon vse je,
če pa je kaj narobe v postelji,
najljubše in najboljše vam je mrzko.”

Evipid, *Medeja*

V grškem imaginariju je postelja hkrati predmet in ideja, s čimer lahko rekonstruiramo pomembne determinante vsakdanjega življenja antične ženske. Kot je Homer postuliral v *Odiseji*, je ženska postelja znak in ima znak, zato je eno z žensko, ki spi v njej. Postelje antičnih žensk so mnogoznačne, saj se pomen postelje znaka v daljšem časovnem obdobju spreminja, vendar povezuje odseva imaginarij, v katerem ženska seksualnost figurira kot nevarnost za moške.

Povezavo med posteljo in žensko identiteto si bomo ogledali na primerih iz Homerjeve *Odiseje* in iz tragedij *Alkestida*, *Medeja*, *Ifigenija v Avlidi* in *Trahinke*. Opazovali bomo oblikovanje simbolike postelje in njene povezave z ustanovo zakonske zveze. Zakonska zveza je predstavljena kot problematično polje stikanja moške (javne) in ženske (zasebne) sfere. Postelja pomeni točko srečanja med spoloma in prostorsko dihotomijo: moški zaradi reprodukcije vstopa v zasebno sfero, ženska pa zaradi materinstva izstopa iz zasebne v javno sfero. Čeprav postelja stoji v notranjosti, se njena funkcija preslikava navzven ravno zaradi problematike nedelovanja odnosov med zakoncema. Postelja pomeni nevalgično točko, ki uteleša različne vidike nefunkcionalnega odnosa med zakoncema. Ženska in njena postelja je obenem domač, vendar tuj teritorij, bojno polje znotraj hiše, ki ga moški, vajen odprte vojne v zunanjem svetu, ne pozna dovolj dobro. Rešitev sporov v spalnici in postelji oba spola iščeta na svoj način, vendar neuspešno. Šele kasnejše spremembe in vpeljava idej o vzajemnosti med zakoncema prinesejo drugačno podobo postelje, ki je bistveno manj nevarna.²

Grške tragedije nam kažejo, da ženska z napačno “uporabo” postelje ni ogrožala zgolj moškega, ampak tudi samo sebe, zato je ravno postelja pogosto mesto in orodje uboja soprog. Predvsem mitološke junakinje so po postelji povezane s široko simbolno mrežo mitoloških postelj, ki odsevajo ključne grške ideje o zakonski zvezi in vlogi postelje za njeno (ne)delovanje. Postelja pa ni pomembna samo za žensko identiteto, ampak je ključna tudi za moško suverenost in “status”

² Glej tukaj “Plutarhovi napotki za srečen zakon”, 117–145.

moža, saj ženina zvestoba postelji pomeni zvestobo možu, njuni zakonski postelji, s čimer se mu podeljuje suverenost, ki jo z njeno nezvestobo izgubi.

Pri tragičnih junakinjah je razpravo o povezavi med posteljo in žensko identiteto treba umestiti v kontekst spolne razlike. Postelja pomeni žensko bojno polje: "dobra" postelja ubija samo žene (npr. Alkestida), medtem ko "slaba" postelja (npr. Medeja, Klitajmestra) pogublja moške in tudi žene. Ženska je predstavljena kot tujka in sovražnica, ki spi v domači postelji s svojim možem, vendar kljub integraciji ostaja *outsider*. Tragičnost ženske postelje tako ostaja zavita v tančico skrivnosti, moško ležanje v sovražni ženski postelji pa v grškem imaginariju pomeni neizbežno zlo.

POSTELJA IN ŽENSKA

V antiki je postelja simbolizirala zakonsko zvezo in soprogo, zato je utelešala iluzijo ideologije, ki se je materializirala v predmetu iz vsakdanjega življenja. Postelja je bila preizkusni kamen ženske kreposti, kos pahištva v osrčju ojkosa, v ženskih prostorih, delu hiše, v katerem je prebivala soproga, zato so to bili prostori z "omejenim dostopom". Glede na njeno nepremičnost in centralno pozicijo v hiši lahko posteljo primerjamo tudi s Hestijo:³ soproga je bila čuvajka domačega ognjišča, h kateremu se je s poroko integrirala. Žena je bila v grškem imaginariju povezana z idejo nepremičnine, zato je njeno identiteto utelešala postelja,⁴ ki je nihče ne more in ne sme premakniti. Postelja pomeni otipljivo vez, materializacijo simbolnega, ki veže junaka s svetom drugih junakov in ga vpenja v simbolno mrežo dobrih in slabih soprogo ter njihovih postelj.

Da bi ugotovili neločljivo povezavo ženske in postelje v arhaičnem in klasičnem obdobju, ki se kasneje postopno izgubi, si bomo ogledali izraze za posteljo, ki pogosto označujejo ženo, nevesto, zakonsko posteljo. Na podoben način, kot so sklepali in utrjevali gostinsko prijateljstvo s kroženjem daril, bomo slednje lahko razbrali tudi iz enačenja postelje z zakonsko ženo in zakonsko zvezo. Da vemo, kdo je naš prijatelj, se spomnimo darila, ki smo ga prejeli od njega in s tem dobili materialni "dokaz" prijateljstva (zato Diomed in Glavk zamenjata bojno opremo). Gre za znak, *symbolon*, ponavadi na pol razlomljen prstan, pri čemer ima

³ Evripid, *Alkestida* 162. Vernant, 1988, 187; Katz, 1991, 180; Gernet, 1982.

⁴ Scheid, 1994, 103: poročna darila so del "ležečega", tj. nepremičnega, bogastva (iz *keimai*, ležim) in so v *thamos*, zakonski spalnici v notranjosti hiše, kjer je tudi (zakonska) postelja. Ženska je povezana z idejo nepremičnega, tistega, ki "leži" in je nepremično kot postelja. Homer, *Iliada* 6.47; 23.618; *Odiseja* 1.312 ss.; 21.9.

vsak gostinski prijatelj polovico, ki omogoča prepoznavanje.⁵ Tako si tudi zakonske zveze in soproge ni bilo mogoče predstavljati brez ključnega predmeta, ki uteleša zakon – postelje. Ko se Odisej po dvajsetletni odsotnosti vrne na Itako, ga Penelopa prepozna kot svojega moža šele takrat, ko opiše njun skupni “znak” – zakonsko posteljo –, saj je postelja znak in tudi nosi znak, ki ga lahko prebereta in razpoznata samo zakonca.

Pri Homerju in v tragediji, še posebej pri Evripidu, najdemo veliko različnih besed za posteljo. Najsplošnejši in najpogostejši izraz za posteljo in obenem zakonsko spalnico je *thalamos*. Beseda ima široko semantično polje in med drugim pomeni v grščini ležišče, skrivališče, grob,⁶ pare,⁷ spalnico, žensko sobo, zakon (*topos tou gamou*, mesto zakonske zveze), zakladnico (v njej je ženska, *agalma* – predmet visoke simbolne vrednosti). Gre za notranji prostor, ki ga obdajajo druge zgradbe (nasprotje *megaron*, velike sobe, (moške) dvorane, *doma*, hiše, doma), žensko stanovanje, notranji del hiše kot *mykhos* (skrivališče, zatočišče),⁸ spalnico ali pa posebno sobo v tem delu hiše, nevestino sobo.⁹ Ko se moški poroči z žensko, ji da ključe “zakladnice”,¹⁰ saj ima ženska funkcijo upravljanja moške lastnine, ko se ukvarja z gospodarjenjem znotraj ojkosa.¹¹

Pogosta in splošna beseda za posteljo je tudi *lekhos*, ki pomeni ležišče, posteljo, zakonsko posteljo in pare. V tukaj obravnavanih primerih je velikokrat uporabljena v pomenu zakonske žene, soproge, saj je *lekhos*, kot pravi Victoria Wohl,¹² obenem žena, zakonska zveza in postelja, simbol surovine za reproduktivno obilje. V tem kontekstu lahko preberemo tudi Jazonove besede Medeji, saj je njena postelja izgubila vso vrednost zanj:

“Te grize, da hlepim po novi ženi,
ker tvoje postelje (*lekhos*) sem naveličan?”¹³

⁵ Benveniste, 1969, 341.

⁶ Evripid, *Priprošnjice* 98o.

⁷ Evripid, *Helena* 1261.

⁸ Homer, *Odiseja* 23.41 ss.: med pobojem snubcev se ženske zatečejo v svoje prostore, *mykho thalamon*.

⁹ Homer, *Odiseja* 6.7; *Iliada* 18.492; Pindar, 2. *pitijska* 6o.

¹⁰ Ajshil, *Agamemnon* 609–610: ženska kot gospodarica ključev zakladnice; Ajshil, *Evmenide* 827–828: devica, ki ima isto pravico. Vernant, 1988, 183–185.

¹¹ Ksenofont, *Gospodarjenje* 7.20–21, 25, 35–36, 39.

¹² Wohl, 1998, 34.

¹³ Evripid, *Medeja* 555–556. Prev. M. Marinčič.

Medeja njegovo koristoljubje zavrne, saj si Jazon izbira postelje le glede na trenutno korist, in svojo posteljo izenači z izgubljenim statusom zakonske žene:

“Ni to, le sram te je bilo ob misli,
da bi do smrti imel barbarsko ženo (*barbaron lekhos*).”¹⁴

Barbaron lekhos je dobesedno barbarska (zakonska) postelja,¹⁵ torej žena, Medeja Negrkinja.

Beseda *lektron* pomeni ležišče, posteljo in hkrati ljubezen, poroko, ženo, zakon. Helena v istoimenski Evripidovi drami kot priprošnjica prosi pred grobom Proteja, naj obvaruje njen zakon (*lekhe*) z Menelajem.¹⁶ Menelaj pa od Protejevega groba zahteva, naj mu Teonoa vrne soprogo oz. posteljo (*lekhe*), ki jo ima kralj Teoklimen v seksualnem ujetništvu.¹⁷ Grško kulturno superiornost in upravičenost trojanske vojne Agamemnon argumentira z dejstvom, da Grki drugače kot barbari ne dopuščajo, da bi si njihove postelje, torej zakonske žene, prisvajali drugi moški:

“Storimo vse, kar moreš ti in jaz,
da bo svobodna, da barbari Grkom
ne bodo s silo ugrabljali žena (*lektra*)!”¹⁸

Samostalnik *demnion*¹⁹ pomeni postelja, oder, oblika v množini *demnia* pomeni posteljno ogrodje, žimnico.

Samostalnik *koite*²⁰ pomeni ležanje (spanje, počitek) in ležišče, postelja, zakonska postelja, zakon, hkrati pa lahko zaznamuje tudi posteljni okvir.

Samostalnik *eune* zaznamuje posteljo, posteljnino, posteljno pokrivalo (različno od *lekhos*), zakonsko posteljo, zadnjo posteljo – grob. Beseda *klisia*²¹ pomeni šotor, koč, koliba, naslanjač, ležišče, postelja.

Kot bomo videli iz primerov, postelja ni samo postelja, ampak je za analizo imaginarija antičnih žensk tako pomembna, ker je žen(sk)a pogosto izenačena s

¹⁴ Evripid, *Medeja* 591–592. Prev. M. Marinčič.

¹⁵ Tako prevaja tudi Blondell, glej Blondell idr., 1999, 187.

¹⁶ Evripid, *Helena* 65.

¹⁷ Evripid, *Helena* 974.

¹⁸ Evripid, *Ifigenija v Avli* 1273–1275. Prev. K. Gantar.

¹⁹ Evripid, *Alkestida* 183, 186.

²⁰ Evripid, *Alkestida* 186.

²¹ Evripid, *Alkestida* 994.

posteljo. Agamemnon v *Ifigeniji v Avlidi* pravi Menelaju, da je zmešan, ker si želi nazaj slabo soprogo oziroma slabo posteljo, ki se je že znebil. Agamemnon se na Heleno referira kot na predmet, ki označuje zakonsko zvezo in s tem status zakonske žene:

“Bolj nor si ti: si slabe žene (*kakon lekhos*) se znebil in si jo želiš nazaj. Raje srečen bogu hvalo poj.”²²

Kakon lekhos v verzu 389 pomeni slabo posteljo, v tem primeru seveda slabo ženo Heleno, ki je moža Menelaja prevarala in pobegnila z gostinskim prijateljem Parisom v Trojo.

Druga nesojena “zakonska postelja” v isti drami je Agamemnonova in Klitajmestrina hči Ifigenija. Ahil hoče zaščititi svoje pravice bodočega soproga, ko se upira žrtvovanju Ifigenije, češ da njegove bodoče postelje oziroma neveste ne smejo ubiti: “Da ne dam ubiti svoje zaročenke (*eunen*)!”²³ Ahil Ifigenije ne imenuje nevesta, soproga ali po imenu, ampak jo enači s posteljo, ki uteleša pojem zakonske zveze in neveste.

Koncept zakonske žene je v grški kulturi neločljivo povezan s posteljo tudi besedotvorno. Za razpravo o povezavi postelje z institucijo zakona in žensko identiteto so pomembne izpeljanke *synkoitis*, *akoitis* in *alokhos*, vse tri s pomenom “soproga”, “zakonska žena”. Iz *lokhos* je sestavljen *alokhos*, soproga, zakonska žena, tista, ki si z možem deli posteljo ali ležišče, *lekhos*, tista, ki je vezana na možovo posteljo.²⁴ Postelja je povezana tudi z Artemido, kar lahko razberemo iz vzdevka *Lokhia*, tista, ki pomaga pri porodu (v postelji).²⁵ Podobno kot *alokhos*, zakonska žena, ki je izpeljana iz *lokhos*, je tudi *synkoitis* izpeljana iz izraza za posteljo.

Med besedami, ki povezujejo posteljo in žensko v tukaj obravnavanih primerih naj omenimo tudi *nymphieion*, ki pomeni zakonsko spalnico oziroma spalnico za mladoporocenca in je izpeljana iz besede *nymphie*, nevesta, mlada žena.

DOBRE IN SLABE POSTELJE

Simboliko postelje vpelje Homer v *Odiseji*, kjer predstavi posteljo kot izjemen obrtniški izdelek, poln simbolnih pomenov. Postelja ima pomembno vlogo pri

²² Evripid, *Ifigenija v Avlidi* 389–390. Prev. K. Gantar.

²³ Evripid, *Ifigenija v Avlidi* 1355. Prev. K. Gantar.

²⁴ Loraux, 1989, 32; tako tudi Vernant, 1974a, 65.

²⁵ Loraux, 1989, 37–38.

Odisejevem povratku, saj se šele po postelji ponovno vzpostavi njegova suverenost, ko ga Penelopa po "znaku" na postelji prepozna kot Odiseja, svojega soproga in kralja Itake.²⁶ Skrivnost Penelopinega življenja z Odisejem je simbolizirana v njuni postelji, zato je Odisej odvisen od Penelope, da obvaruje in zaščiti notranji znak kontinuitete družine.²⁷ Ker je soproga predstavljala moževe vrline, ki so utelešene v zakonski postelji, je postelja simbol moči.²⁸ Postelja pomeni "talisman moči",²⁹ tako kot tudi dobra žena Penelopa, *sophron gyne*, pomeni talisman. Odisejeva in Penelopina postelja je znak in ima znak, ki je intimen in ga pozna samo zakonca.

Preden "spita" v zakonski postelji, Odisej in Penelopa preizkušata drug drugega. Preizkušnja je obojestranska, saj tudi Odisej Penelopo preizkuša s posteljo, nepremaknjena postelja pa mu pomeni Penelopino zvestobo, medtem ko ga Penelopa prepozna kot svojega soproga šele, ko natančno opiše "skrivnost" njune postelje:

"Kdo je prestavil mi posteljo (*lekhos*) mojo? Teško bi to zmožel, tudi ko bil bi veščak; samo če prišel bi kdo višjih, ta bi jo kajpak lahko po volji prenesel na drug kraj; mož umrljivih nihče, pa naj bi bil še tako močen, ne bi premaknil je z mesta, ker postelja (*en lekhei*) moja umetna, to ti je čudežna stvar: in sam sem jo stesal, nihče drug. Rasla na sredi dvorišča nekoč je senčnata oljka, krepko in bujno drevo, ko slop bilo ji je deblo. Tu krog nje sem zidal si sobo (*thalamon*) in tudi dozidal, vso iz rezanih kamnov, a nanjo poveznil sem streho, vrata ji vdelal čvrsta, okviru na tesno priležna. Potlej šele obsekal vejevje sem senčnati oljki, deblo odrezal pri tleh, a panj obtesal sem z bradljo, snažno in z veščo roko, natanko po vrvi merilni, zgladil ga v posteljni ploh, z moznikarjem zvrtil moznice. S plohom začeni sem tesal si pograd (*lekhos*) in tudi dotesal; z zlatom okrasil nato, s kostjo sem ga slonovo, srebrom,

²⁶ Vernant, 1974a, 77, 81. Glej tudi Frontisi-Ducroux, Vernant, 1997.

²⁷ Homer, *Odiseja*. 23.184–204; Foley, 1984, 68.

²⁸ Vernant, 1974a, 77.

²⁹ Zeitlin, 1996, 20.

s pasom stranici prepel, škrlatnim, iz kože volovske.
Toliko, žena, povem ti v dokaz! Ne vem pa, seveda,
jeli trdo še stoji in že nekdo ga nemara
vtem prestavil drugim, ko spodrezal je oljčni parobek.”³⁰

Penelopa Odiseja sprejme v posteljo in mu s tem da suverenost kljub temu, da ji on v vseh teh letih ni bil zvest, ampak je bil ujetnik ženske strasti³¹ in ji pove o Kirki in Kalipso. Ker je nepremičnost postelje izenačena z žensko zvestobo, je za Odisejev in Penelopin zakon ter Odisejevo suverenost ključna Penelopina in sploh ne Odisejeva zvestoba njuni zakonski postelji. Kar se tiče zvestobe postelji, je v antiki veljala spolna asimetrija, ki je bila v prid moškim: za ženo je veljala absolutna prepoved pred- in izvenzakonskih spolnih odnosov, medtem ko so moški imeli tako ženske kot moške spolne partnerje. Antične ženske naj ne bi nasprotovale zvezam z drugimi ženskami, če so bilečasne in niso ogrozile njihovega položaja zakonske žene.³² Zato tragične junakinje pogosto ravnajo povsem nasprotju od pričakovanega, ko se obnašajo kot moški in od svojih moških zahtevajo recipročnost v zvestobi do postelje ter s tem vzpostavljajo tragični paradoks (glej spodaj).

Grki so soprogino krepost (*arete*) dojemali kot vrlino moškega, ne ženske same na sebi (individualna odločitev za dobro ali zlo, za vrlino ali negativne lastnosti). Penelopa ni dobra, ker sta ji dobrota in razum inherentna, ampak je dobra zato, ker ima takšnega moža, ta pa je lahko vesel, da ima soprogo visoke vrednosti, ki tudi njemu samemu povečuje vrednost:

“Blagor ti, sine Laertov, lokavi zvijačnik Odisej!
Ženo (*akoitin*) imaš, prav res, navdano z veliko krepostjo!
Kakšna brezgrajna vrlost bila je v Penelope duši,
hčerke Ikaria kneza! Kako je hranila zvestobo
svoje mladosti možu! Zato bo slave nje večna!
Pesem prijetno ljudem bodo dali nesmrtni bogovi,
hvala (*kleos*) zvenela iz nje bo kreposti Penelope umne.”³³

³⁰ Homer, *Odiseja* 23.184–204. Prev. A. Sovrè.

³¹ Homer, *Odiseja* 5.153–155.

³² Lefkowitz, 1983, 34; Pomeroy, 1975, 90; MacDowell, 1978, 88.

³³ Homer, *Odiseja* 24.192–198. Prev. A. Sovrè. Negativni primer je Klitajmestra, *Odiseja*, 24.199–202, glej spodaj.

Dvournost grškega imaginarija se kaže tudi v tem, da slaba soproga ne pomeni slabega moža, ampak je slaba sama, medtem ko si moški prisvoji samo ženine pozitivne lastnosti. Kljub temu da se moški ni poistovetil z lastnostmi slabih soproog, pa ga je slaba žena ravno tako zaznamovala in ga gnala v pogubo (Agamemnon). Čeprav je Klitajmestra pri Homerju predstavljena kot najslabša med soproogami, jo Evripid v *Ifigeniji v Avlidi* predstavi kot zvesto, preudarno in spolno vzdržno ženo, *sophron gyne*,³⁴ čeprav ji je Agamemnon ubil soproga, dojenčka in jo prisilil v poroko. Kljub zvestobi zakonski postelji se Klitajmestra ne more izogniti še enemu udarcu usode, žrtvovanju hčere Ifigenije zaradi Helene, ki je svojo posteljo izdala:

“Ne pa,
da jaz otroka izgubljam, zvesta žena (*sozousa lektron*)
prešuštnici pa v Šparti na varnem
odrašča hči in sama uživa srečo”³⁵

Sozousa lektron v verz 1203 bi dobesedno prebrali “jaz, ki sem bila zvesta zakonski postelji”, kar seveda pomeni, da je bila zvesta žena. V tem primeru zvestoba postelji pomeni zvestobo moškemu, torej je delno moški (podobno kot v Odisejevem “posteljnem” preizkusu), soprog, izenačen s posteljo: ko je ženska zvesta postelji, je zvesta svojemu možu in njuni zakonski zvezi.

Homer jo predstavi povsem drugače, saj je Klitajmestra zaradi ljubimca in umora nezvestega moža, ki je žrtvoval lastno hči, najslabša med ženami, zaradi nje pa se poraja tudi nezaupanje v značaj drugih soproog:

“Ni ko Tindarea hči zagrešila grozotnega dela,
druga zakonskega ubila! O ti bo pesem odurna
pela prihodnjim rodovom in slab pripravila sloves
nežnemu spolu žena, celo plemenitim in dobrim.”³⁶

³⁴ Evripid, *Ifigenija v Avlidi* 1157–1165: “Ko sem se s tabo zbotala, priznaj, / bila sem hiši in tebi vzorna žena (*gyne*), / v ljubezni vdana, tvojo ti družino / množila, da vesel si odhajal zdoma / in srečen zmerom spet domov se vračal. / Le redko kdo ima srečo, da ujame / si takšno ženo; prej si ujameš slabo. / Rodila sem ti fantka poleg treh / deklet: njih eno mi boš zdaj ukradel.” Prev. K. Gantar.

³⁵ Evripid, *Ifigenija v Avlidi* 1202–1205. Prev. K. Gantar.

³⁶ Homer, *Odiseja* 24.199–203. Prev. A. Sovrè.

Klitajmestra je slaba, ker je izdala svojo posteljo, saj je spolna asimetrija pome nila, da ženske nimajo pravic, da v nesreči ali iz maščevanja v svojo posteljo sprej mejo drugega moškega. Lik Klitajmestre uteleša paranojo grškega moškega, da ga bo soproga, ki jo je odrinil na rob in z njo ravnal kot s predmetom, ubila v postelji.

VOJNA V POSTELJI

Razpravo o antičnih ženskah in njihovih posteljah je treba umestiti v kontekst spolne razlike, zato je Vernant³⁷ razliko med moško in žensko spolno vlogo v antični Grčiji definiral z institucijama zakonske zveze in vojne: kar je za moškega vojna, je za žensko zakonska zveza. Nicole Loraux³⁸ razvije par zakonska zveza – vojna in postulira par postelja – vojna: kar je za moškega vojna, je za žensko postelja. Tako kot je za moškega bojno polje mesto preizkušnje močatosti in mesto pridobivanja slave, je za žensko postelja ravno tako mesto preizkušnje ženskosti (zakonska zveza, reprodukcija) in mesto pridobivanja slave (spolna vzdržnost, smrt v postelji).

Par postelja – vojna, katerega različne stopnje intenzivnosti in pogubnosti lahko preberemo v tukaj izbranih primerih, se v tragediji združuje z idejo tragičnega paradoksa. Po postelji (s poroko, menjavo žensk) poteka trgovina z ženskami,³⁹ ki v tragediji vzpostavlja tragični paradoks kot gibalno dogajanje. Tragični paradoks temelji na razliki med moškim darovalcem in žensko darilom, saj tragedijo dobimo z žensko intervencijo. Ko ženska zavrne menjavo (da bi bila menjana), prevzame stvari v svoje roke, se začne obnašati kot subjekt. Posledica ženske intervencije je katastrofa, saj pride do porušanja razmerij med moškimi, ki so jih vzpostavili z menjavo žensk. Ženska se iz mračnega predmeta poželenja prelevi v nevarnost, ki ogroža obstoj družbe, zato je eden izmed namenov tragedije, da nevarnost problematizira in da jo v razpravi ukroti, da bo ustrezala moškim potrebam in fantazmam. Tragedija uprizarja razliko med moškim in ženskim, pričemer ženski da glas. Ko ženska spregovori, se izkaže kot nevarna in zahteva, da se sprejme kot subjekt. Vendar je bil ta ženski subjekt zgolj produkt moške fantazije, ker so ga ustvarili moški za moške. Zato je ženski subjekt predstavljen kot nevaren, podrejen, nemogoč in pohabljen.⁴⁰

³⁷ Vernant, 1974b, 38.

³⁸ Loraux, 1989.

³⁹ Rabinowitz, 1993.

⁴⁰ Wohl, 1998, xxi.

V kontekstu razprave o ženi, možu in zakonski zvezi, postelja vzpostavlja okoliščine tragičnega paradoksa, ko žena od moža zahteva tisto, kar mož zahteva in pričakuje od nje: zvestobo. Zato pri Penelopi ni tragičnega paradoksa, saj od Odiseja ne zahteva recipročnosti in simetrije: Odisej je imel in ima druge ženske (v postelji), medtem ko je Penelopa zvesta svoji postelji in se ob Odisejevem povratku postavi na svoje mesto. Alkestida umira zaradi postelje, zato od moža Admeta zahteva zvestobo svoji prazni postelji – v posteljo ne sme pripeljati nove žene. Herakles si v *Trahinkah* izbere novo posteljo – novo ženo, zato Dejanejra ukrepa in poskuša rešiti njuno zakonsko posteljo z afrodiziakom, vendar s tem oba pogubi, saj ženska nima pravice, da zase zahteva in obdrži moškega. Klitajmestra v Evripidovi *Ifigeniji v Avlidi* predstavi Agamemnonove krivice do njene postelje, vendar kljub temu ostaja dobra žena. Homerjeva predstavitev Klitajmestre kot najbolj demonske, ker se za vse krivice v postelji drzne maščevati, poudari spolno razliko in koncept, da ženska nima pravice do maščevanja za storjene krivice in razžalitev v postelji.

Zato lahko razumemo, zakaj je Medeja, ki jo Jazon imenuje levinja,⁴¹ ekstremen primer ženske,⁴² ki vzame stvari v svoje roke in povrne zlo z zlom, ko brani svojo čast.⁴³ V Medejinu izjavi lahko beremo napoved in utemeljitev totalne vojne z vsemi sredstvi:

“Vse drugo ženske nas
navdaja s strahom: boj in lesket orožja;
a če v postelji (*es eunen*) nam vzeta je čast,
nihče ne zmore bolj morilskih misli.”⁴⁴

Medeja je bila razžaljena in napadena na ženskem bojnem polju – v postelji, zato se mora preleviti v bojevnico in se braniti. Za žensko je zakon (= postelja) bil poln bolečin ravno zaradi nezmožnosti pobega in izbire dobrega posteljnega tovariša:

“Kaj se lahko strašnejšega zgodi?
O, kako je poln muk

⁴¹ Evripid, *Medeja* 1342: “Ti si levinja, nisi ženska!” Prev. M. Marinčič.

⁴² Rehm, 1994, 97: “*Medea is an excessive play, even for Euripides.*”

⁴³ Snoj, 1996, 327: maščevanje, srbhr. *odmazda, osveta*, pogojno interpretira kot “kar stoji za zamenjavo” ali “zamenjava”. Institucija je obratna instituciji daru: na podoben način, kot je treba vračati darila in usluge, je treba vračati tudi slaba dejanja, torej antidarila.

⁴⁴ Evripid, *Medeja* 262–266. Prev. M. Marinčič s sprememb.

za žensko zakon (*gynaikon lekhos*),
koliko gorja je smrtnim že prizadejal!⁴⁵

Jazon kot travmatizirani moški lik za vse težave obtoži žensko posteljo in si želi, da bi obstajala možnost, da bi se otroci rojevali brez žensk, saj bi to pomenilo svet brez gorja. Zato Jazon ženskam sporoča, naj ne iščejo sreče v postelji, ker jo je tam težko najti in potem ves bes usmerjajo na moške, saj ženska v nasprotju z moškim ne more začeti vojne, ko se ji slabo godi v postelji:

“Toda ženske,
ve mislite, da dober zakon (*eunes*) vse je,
če pa je kaj narobe v postelji (*lekhos*),
najljubše in najboljše vam je mrzko (*polemiotata*).
Ko ne bilo bi žensk in smrtniki
drugače bi rojevali otroke,
človeštvo ne poznalo bi gorja.”⁴⁶

Polemiotata v verzu 572, kar Marinčič prevaja “mrzko”, je treba prebrati kot tisto, kar je najbolj povezano z vojno (*polemos*), najsovražnejše, kajti šele potem lahko razumemo, da je Medejina postelja bojno polje razžaljene ženske.⁴⁷ V Jazonovi izjavi v verzih 573–575 lahko preberemo grški mizoginski stereotip, ki se pojavlja že od Hezioda naprej,⁴⁸ odmev pa lahko najdemo tudi pri Evripidu v *Hipolitu*.⁴⁹ Moški se znajo bojevati z moškimi sredstvi in z moškimi toposi boja, medtem ko postelja ostaja ženska domena, ki jo mora moški osvojiti in obvladati z drugimi sredstvi, če ne zaradi drugega, pa zaradi nuje po potomstvu. Zato soprogi ostaja postelja edino orožje, ki ga lahko uporabi proti moškemu.

POŽIG ZAKONSKE POSTELJE

Grška drama problematizira travmatizirano povezavo zakonska zveza – postelja, saj Medeja spolno delitev vlog ostro zavrne: raje bi šla na bojno polje, kot rodila (verzi 248–251), torej bi zamenjala posteljo za bojno polje. Ker ženski ni bil omo-

⁴⁵ Evripid, *Medeja* 1290–1292. Prev. M. Marinčič.

⁴⁶ Evripid, *Medeja* 569–575. Prev. M. Marinčič.

⁴⁷ Blondell prevaja “as acts of war”, glej Blondell idr., 1999, 187.

⁴⁸ Heziod, *Teogonija* 507–616; *Dela in dnevi* 47–105.

⁴⁹ Evripid, *Hipolit* 618–624.

gočen boj v javnosti, zunaj doma, ji pomeni zakonska zveza najhujšo možno usodo. Za žensko je postelja (= zakonska zveza) bojno polje, s katerega ne more pobegniti, ampak mora žalostno čemeti in propadati. Moški se na bojnem polju lahko bori, kjer zmaga ali pa je poražen, medtem ko je ženska vedno obsojena na poraz: ko premaga moškega, izgublja, ko moškemu da vse, je ravno tako poražena, ker je boj v postelji in z njo neproduktiven.

“Med vsemi bitji, ki kaj čutijo,
je najnesrečnejša stvaritev ženska.
Moža si kupi za velike vsote,
da gospodaril nad njenim bo telesom –
to je še mnogo bolj boleče zlo.
In še poslednja bitka: ali dober
bo ali slab? Ločitev ženski je
v nečast, a zavriniti ga ne more.
Ko se podvrže novim običajem,
naj jasnovidno slutiti, s čim ustreči
mu v postelji: od doma pač ne ve.
Če v teh naporih ti uspe, da voljno
tvoj mož prenaša jarem, ti lahko
zavidajo; sicer je boljša smrt.
Če mož doma ne more več strpeti,
gre ven in si tegob olajša dušo
v pogovoru s prijatelji in znanci;
me gledamo ves čas le en obraz.
Saj, pravijo, da je doma življenje
brezskrbno, oni pa vihtijo kopja.
Neumnost! Rajši stokrat ščit držim
pred sabo, kot da enkrat bi rodila.”⁵⁰

V Evripidovih Atenah se je ženska lahko ločila od svojega moža, vendar je to redko izpričano, saj je za to potrebovala posredovanje in zastopstvo moškega sorodnika, ker ženskam ni bilo dovoljeno osebno iti na sodišče.⁵¹ Ko v verzu 235

⁵⁰ Evripid, *Medeja* 230–251. Prev. M. Marinčič.

⁵¹ Blondell idr., 1999, 419, op. 42.

omenja napor, *agon*, se nanaša predvsem na mitološke boje med moškimi, da bi se poročili z žensko.⁵² Ločitev oziroma odhod, *apallage*, v verzu 236 ni običajna beseda za razvezo zakona, ampak nakazuje Medejin pobeg na koncu. Problematična za interpretacijo je tudi vrstica “a zavrni ga ne more”, kjer ni točno jasno, ali ženska ne more zavrni točno določenega moža ali pa zakonske zveze na splošno⁵³ – to bi bil odmev na Jazonove besede, ko pravi, da bi bilo bolje, če ne bi bilo žensk in zakonske zveze, saj je to izvor vsega gorja človeštva. Zato je Medejin de-tomor, umor otrok, ki so po Jazonovem mnenju edini vzrok, da gre moški v žensko posteljo, skrajno vojno dejanje:

“Z menoj, ki tu stojim,
si poročila se, rodila mi otroka,
in ju zaradi postelje zakonske (*eunes hekati kai lekhous*)
ubila. Tega Grkinja nikdar
ne zmore.”⁵⁴

Eunes hekati kai lekhous v verzu 1338 bi dobesedno prevedli zaradi postelje in zakonske zveze (tj. spet postelje). Stopnjevanje pomena postelje z uporabo dveh različnih besed še posebej poudarja Medejino (in na splošno žensko) tragično vez s posteljo.

Medeja zaradi razžalitve začne vojni spopad, saj je njena postelja, torej Medeja sama, razžaljena. Medeja se ne obnaša, kot bi pričakovali od ženske (od tod tudi izhaja tragični paradoks, saj za svoje zasluge zahteva zvestobo, kar je nemogoče po grških kulturnih kriterijih), in v izjemnih okoliščinah izdaje jo navda pogum za vojno:

“Ni ti bilo namenjeno,
da me nečastno zapustiš (*atimasas lekhe*), nato
življenje uživaš in se meni rogaš.”⁵⁵

Atimasas lekhe v verzu 1354 dobesedno pomeni “ne boš onečastil oziroma razžalil moje zakonske postelje”,⁵⁶ torej Medeja Jazonu sporoča, da mu ne bo dopu-

⁵² Med tukaj obravnavanimi primeri to velja za Alkestido, Klitajmestro in Dejaneyro: ženska je objekt – darilo, nagrada na agonu, tista, ki ločuje ali povezuje skupine moških.

⁵³ Blondell idr., 1999, 419, op. 44.

⁵⁴ Evripid, *Medeja* 1336–1340. Prev. M. Marinčič.

⁵⁵ Evripid, *Medeja* 1354–1356. Prev. M. Marinčič.

⁵⁶ Tako prevaja tudi Blondell, glej Blondell idr., 1999, 213.

stila, da jo nekaznovano razžali in izda obljubo, zato se mu kot ženska bojevnica tudi maščuje s tem, da zažge njun *lekhos*, torej zakonsko zvezo! Jazon Medejinega ravnanja ne odobrava in ji očita, da je otroka ubila zaradi postelje (verz 1367): “Zaradi postelje (*lekhaus*) si ju ubila.”⁵⁷

Medeja se maščuje s požigom svoje postelje (zakonske zveze z Jazonom), pri čemer uniči tudi plod postelje (zakonske zveze z Jazonom) – njuna otroka. Medejino dejanje kot triumf zavračajo tudi feministke v sodobnih interpretacijah.⁵⁸ Anatomijo Medejinega maščevanja je mogoče brati v kontekstu bojevnike taktike, ki bi jo lahko primerjali s “fokijskim brezupom”:⁵⁹ moški so dali ubiti in zažgati svoje žene, otroke in imetje, če je mesto padlo, da bi preprečili, da padejo v sovražnikove roke. Medeja se obnaša kot bojevnica, ki je izgubila vojno in mora bežati, zato mora svoja otroka umoriti, saj bi ju sicer čakala žalostna usoda – bodisi smrt ali suženjstvo. Problematika interpretov je v tem, da razlikujejo med moško in žensko vojno ter moškim dopuščajo takšno sporno dejanje, medtem ko ženske obsojajo. Medeji takšno dejanje omogoča njena negrškost (zato je lahko barbarska ženska bojevnica) in je za Grka zaradi svoje odpovedi ženskosti/žensivenosti še toliko bolj travmatična in nevarnejša, saj vojno taktiko uporablja na ženskem bojnem polju (v zakonski postelji), morala pa bi se postaviti na svoje mesto. Kot moški, ki ženske uničujejo zaradi postelje, Medeja obrne spolni vlogi in uniči Jazonovo novo posteljo (nesojeno ženo), sad njune skupne postelje (otroka) in zmagovito (čepprav gre za Pirovo zmago) odide v novo zakonsko posteljo kralja Ajgeja, da rodi nove otroke.

ODHOD IZ POSTELJE

Medeja zažge svojo posteljo, medtem ko Alkestido in Dejanejro ubije postelja – nesrečna in nemogoča izbira soprogov. Alkestida v istoimenski Evripidovi drami v nasprotju s Sofoklovo Dejanejro v *Trahinkah* ne umira ob postelji, ampak javno, zato bom analizirala Alkestidino ločitev od postelje kot prehod v moško junaštvo v javni smrti na odru. Alkestidin primer pomeni možnost ženskega pobega od po-

⁵⁷ Evripid, *Medeja* 1367. Prev. M. Marinčič.

⁵⁸ Glej npr. Rabinowitz, 1993, 154. Povsem drugače Slapšak, 1995, ki trdi, da nam kolonizatorska “logika” ne dopušča, da bi Medejo brali in morda tudi razumeli v njenem izvornem kontekstu.

⁵⁹ Glej prevod Plutarhovega spisa *Ženska junaška dejanja*, 2, in komentar o fokijskem brezupu, Sunčič, 2004a, 77, 101–102.

stelje, saj se Alkestida poslovi od postelje, vendar zavrne možnost, da bi tako kot Dejanetra umrla na postelji, ampak si izbori možnost javne, moške smrti. Kljub temu mora Alkestida izpeljati ženski "postopek" priprave lastnega trupla ob postelji, ki jo kot orodje umora in grob namoči s solzami, nakar pride s suhimi očmi na oder, kjer bo kot moški zahtevala kompenzacijo za svoje nadomestno truplo – zvestobo svoji postelji tudi po smrti. Pri Evripidu je predstavitev Alkestidine priprave izredno dramatična in napoveduje preskok v moško junaško identiteto. Alkestidino junaštvo predstavi s poudarkom na njeni prostovoljnosti in tudi pogumu, ki ga moškim primanjkuje, zato mora smrt najprej na svojem telesu preskusiti ženska.

Ker je postelja bojno polje, tudi Alkestida, ki je vzorna soproga, umira zaradi zakonske zveze, narejene moškim v korist in ženskam v škodo. Moškega ubija meč, Alkestida pa umira zaradi postelje, zakonske zveze z Admetom. Kljub svoji povezanosti s posteljo pa ne umira na postelji, ampak na odru in od Tanatovega meča.⁶⁰ Posteljo kot orodje tragičnega uboja ženske lahko analiziramo v verzih 175–188, ki bi ga lahko poimenovali kar "posteljni", saj je postelja omenjena sedemkrat s petimi različnimi izrazi (*thamos*, *lekhos*, *lektron*, *demnion*, *koite*). V odlomku je morda res izpostavljena Alkestidina predanost postelji in možu, kot poudarja Dyson:⁶¹ Alkestida raje izbere smrt kot novo posteljo, novega moža, ki bi ga morala vzeti v primeru Admetove smrti. Ker je tako kot Medeja soočena z dilemo, da se ne more ločiti, hkrati pa se ne more izogniti statusu zakonske žene, se raje odloči za nadomestno smrt,⁶² tragično svobodo v smrti.

Alkestida je sicer po tragični tradiciji kot ženska povezana s posteljo,⁶³ umira zaradi postelje (Admeta, zakonske zveze), vendar kljub temu ne umre na postelji, zato njeno smrt na odru lahko primerjamo s smrtjo na bojnem polju (verzi 175–188):

"A v spalnici (*thamos*) se zgrudi na ležišče (*lekhos*)

in tu šele udari v jok in reče:

'O postelja (*lektron*), kjer dala sem deklištvo

nekoč možu, ki zanj umiram danes,

zbogom! Ne mrzim te: ubila si

zgolj mene. Umrem, da tebe in moža

⁶⁰ Loraux, 1985.

⁶¹ Dyson, 1988, 13–14.

⁶² Segal, 1992, 22: pomembna je predvsem Alkestidina vloga v realizaciji moške fantazme in zagotovitvi moške suverenosti ter identitete.

⁶³ Loraux, 1985, 51–53.

ne izdam. A ti boš druge žene last,
 čistejše ne kot jaz, le srečnejše!
 Tu zgrudi nanjo se pa jo (*demnion*) poljublja,
 blazine vse so mokre od njenih solz.
 Kadar najoče se do site volje,
 pusti ležišče (*demnion*) in gre z glavo na prsih.
 A komaj je pri vratih (tj. spalnice, *thalamon*), se obrne
 ter znova vrže se na posteljo (*es koiten*).⁶⁴

Verzi 175–188 vpeljejo posteljo kot simbol razdevičenja (177–178), poroke (177–178), smrti (179–181), ponovne poroke (181–182) in predmeta, ki pripada soprogam (181). Na/ob postelji sestavlja svoj testament: ker bo zaradi postelje umrla, se mora Admet odreči možnosti, da bo vanjo pripeljal novo soprogo – novo posteljo. Kljub temu pri Alkestidi ne gre za zasebno smrt;⁶⁵ pride na oder, kjer je njena smrt javna,⁶⁶ vidna.

Posteljo, orodje tragičnega uboja ženske, pozdravi s *khairē* (verz 179): “Zbogom; ne sovražim te namreč.”⁶⁷ *Khairē* pomeni tudi “bodi vesel, uživaj”,⁶⁸ kjer pomen potem povežemo tudi z idejo posteljnega tovariša, Alkestidinega moža Admeta: Admetu sporoča, naj bo vesel, čeprav bo umrla, saj bo kmalu spet dobil, četudi isto (Alkestida se na koncu drame vrne od mrtvih). Postelja v tem primeru pomeni tudi grob, ki ga umirajoča Alkestida pozdravlja. Pozdrav grobu je v grški epigrafiki pogost pojav, čeprav mnogokrat ni jasno, ali gre za grob ali za pokojnika.⁶⁹

Alkestida pada na posteljo in se spet dviguje ter joče zaradi bližajoče se smrti. Gibanje telesa spominja na ranjenega vojaka na bojnem polju, ki se bori proti onemoglosti telesa, vstaja in pada, dokler končno ne spozna, da je smrt pred vrati.

Ko Alkestida izreče usodne besede postelji (*izdala si in uničila samo mene, tebe bo zdaj imela neka druga ženska*), nagovarja svojega soproga Admeta in ga tako posredno obtoži za svojo smrt! Podobno kot Klitajmestra in Penelopa, ki sta bili zve-

⁶⁴ Evripid, *Alkestida* 175–188. Prev. A. Sovrè.

⁶⁵ Wohl, 1998, 133.

⁶⁶ O’Higgins, 1993, 80–81; *contra*: Burnett, 1971, 28.

⁶⁷ Evripid, *Alkestida* 179. Prev. A. Sovrè.

⁶⁸ Primerjaj s Homer, *Iliada* 23.19–20, 179–180. “Patrokle, bodi vesel, četudi si v Hadovem domu.” Prev. A. Sovrè.

⁶⁹ Sourvinou-Inwood, 1995.

sti svoji postelji, torej svojim soprogom (prva Agamemnonu, druga Odiseju), je bila tudi Alkestida zvesta svoji postelji (soprogu Admetu), vendar kljub temu propada, saj jo je ubila postelja (Admet, ki je od nje zahteval, naj umre namesto nje-ga, posredno pa sama narava zakonske zveze. Podobno kot pri Medeji, ki zažge svojo posteljo (uniči zakonsko zvezo in njen plod, svoja otroka), Alkestido pro-stovoljno uniči postelja – zakonska zveza. Pri obeh junakinjah lahko “posteljno uničenje” interpretiramo kot razvezo zakonske zveze: Medeja jo razveže z umo-rom otrok, Alkestida pa s svojo smrtjo.

Tako kot Alkestida tudi Dejanejra joče ob svoji in Heraklovi postelji, preden na njej naredi samomor (verzi 900–920):

“Ko sama je odšla domov in v hiši
uzrla sina, ki ležišče (*demnia*) mehko
pripravljal je, da se vrne k očetu,
se skrije pred pogledi vseh, potem
k oltarjem pade ihtec: ‘Zdaj boste sami
ostali!’ Vsaka stvar, še prejle njena,
zdaj ob dotiku revo pahne v jok.
Iz sobe v sobo tava; če zagleda
koga sužnjev, ob pogledu nanj
jo, bedno, vso oblijejo solze.
Usodo svojo glasno objokuje
in vso prihodnost svojo brez otrok.
Ko pa te tožbe so končane, vidim,
se vrže na ležišče (*thalamos*) Heraklovo.
Jaz sem opazujoč se pritajila
na straži: moževo zdaj posteljo (*demniois*)
postilja, čeznjo rjuhe razprostira.
Ko je gotova, nanjo se usede (*en eunateriois*),
in tukaj vročih se solza studenci
utrgajo ji iz oči in vzklikne:
‘O moja spalnica (*lekhe*), o postelja
zakonska (*nymphēia*) – z bogom zdaj! Nikoli več
ne sprejmeta me v sna naročje sladko!’”⁷⁰

⁷⁰ Sofokles, *Trahinke* 900–922. Prev. B. Senegačnik.

Dejanejra najprej postelje ležišče (verz 901), nakar se vrže na Heraklovo posteljo (verz 913). Postelja je v intimnem delu hiše, vendar je njena simbolika povezana z javnim in političnim, kjer odločilno definira tako moške in ženske. Pri Evripidu in Sofoklu se postelja kaže hkrati kot instrument in katalizator, saj usmerja dogajanje, čeprav je gledalci ne vidijo in o njej vedo samo iz besed igralcev. Podobno kot Alkestido tudi Dejanejro uniči narava zakonske zveze, ki jo v kontekstu tragičnega paradoksa lahko povzamemo kot "dati vse in dobiti nič".⁷¹ Victoria Wohl⁷² Alkestidino gesto primerja z materialnim bankrotom, saj ostane brez vsega – brez življenja. Dejanejro je nekonzumirani zakon pripeljal do tega, da je moža v želji, da ga ohrani, uničila (napačno delovanje *pharmakona*, ki ni afrodisiak, ampak strup), zato mora tudi sama propasti. Kot dobra žena umira na zakonski postelji in s svojimi zadnjimi besedami potrdi pomen zakonske zveze. Po mnenju Wohlve je njena smrt daleč od prave herojske, saj umira kot ženska, v notranjosti hiše, naskrivaj, brez prič in od lastne roke,⁷³ s čimer se ne morem povsem strinjati. Dejanejrina zadnje dejanje, samomor na postelji, je herojsko dejanje, s katerim se v smrti poskuša priličiti svojemu herojskemu možu Heraklu, ki po vseh junaških dejanjih umira zaradi ženske!

Obe smrti zaradi postelje (zakonske zveze), Alkestidino javno na odru in Dejanejrina zasebno v spalnici, lahko primerjamo z razvezo zakonske zveze, ki se v prvem primeru konča s smrtjo soproge, v drugem primeru pa s smrtjo obeh zakoncev (Herakles umre zaradi zastrupljenega oblačila – Dejanejrinega pogubnega darila). Drugače kot Alkestida in Dejanejra gre Medeja dlje in požge svojo zakonsko posteljo,⁷⁴ zaradi krivic postelji in izdaje postelje umori svoja otroka, vendar se razveza zakona ne konča s smrtjo zakoncev, ampak z Medejinim odhodom v novo zakonsko posteljo, kjer bo za novega moža nenehna in prežeča nevarnost.

Antične ženske postelje utelešajo pereče vprašanje nezmožnosti srečne zakonske zveze. Iluzija srečnega konca in nadaljevanja zakonske harmonije med Penelopo in Odisejem razkriva travmatične točke v grški imaginaciji zveze med moškimi in žensko. Travmatizirana tragična junakinja na srečo ali morda ljubezen

⁷¹ Za analizo konstrukta idealne zakonske zveze med Alkestido in Admetom v antični mitologiji in književnosti glej Sunčič, 2003.

⁷² Wohl, 1998, 258, op. 21.

⁷³ Loraux, 1985; Wohl, 1998, 34–37.

⁷⁴ Primerjaj z Rehm, 1994, 97.

v postelji in zakonu ni mogla upati, saj je celo idealni zakonski par Alkestida in Admet predstavljen skozi negativ, odsotnost enega izmed zakoncev, v tem primeru soproge. Postelja junakinjam rabi kot orodje za odhod, za simbolno razvezo nesrečnega zakona, ki jo bodisi kot Medeja zažgejo ali pa kot Alkestida, Dejaneyra in druge zapustijo s tragično izbiro smrti. Penelopa propada ob prazni postelji, medtem ko tragične junakinje morda sploh niso tragične, ko se odločijo, da bodo raje umrle in nikoli več spale v svoji postelji.

BIBLIOGRAFIJA

- Benveniste, É. (1969): *Le vocabulaire des institutions indo-européennes: I. Économie, parenté, société; II. Pouvoir, droit, religion*, Paris.
- Blondell, R., Gamel, M. K., Rabinowitz, N. S., Zweig, B. (1999): *Women on the Edge: Four Plays by Euripides*, New York.
- Burnett, A. P. (1971): *Catastrophe Survived: Euripides' Plays of Mixed Reversal*, Oxford.
- Dyson, M. (1988): "Alcestis' Children and the Character of Admetus", *Journal of Hellenic Studies* CVIII, 13–23.
- Fašalek, J. (1958): *Tukidides, Peloponeška vojna*, Ljubljana.
- Foley, H. P. (1984): "'Reverse Similes' and Sex Roles in the *Odyssey*", v: Peradotto, J., Sullivan, J. P., ur., *Women in the Ancient World. The Arethusa Papers*, 59–78.
- Frontisi-Ducroux, F., Vernant, J.-P. (1997): *Dans l'oeil du miroir*, Paris.
- Gantar, K., Senegačnik, B. (2000): *Sofokles, Ajant, Trahinke, Filoktet*, prevod, komentar in spremna beseda, Maribor.
- Gantar, K. (2001): *Euripid, Ifigenija v Avlidi*, prevod in spremna beseda, Ljubljana.
- Gernet, L. (1982): *Droit et institutions en Grèce antique*, Paris.
- Katz, M. A. (1991): *Penelope's Renown. Meaning and Indeterminacy in the Odyssey*, New Jersey.
- Lefkowitz, M. R. (1983): "Wives and Husbands", *Greece & Rome* 30, 31–47.
- Loraux, N. (1985): *Façons tragiques de tuer une femme*, Paris.
- Loraux, N. (1989): "Le lit, la guerre", v: Loraux, N., 1989, *Les expériences de Tirésias. Le féminin et l'homme grec*, Paris, 29–53.
- MacDowell, D. M. (1978): *The Law in Classical Athens*, London.
- Marinčič, M. (2000): *Euripid, Medeja, Ifigenija med Tavrijci*, prevod, komentar in spremna študija, Ljubljana.

- O'Higgins, D. (1993): "Above Rubies: Admetus' Perfect Wife", *Arethusa* 26, 77–97.
- Pomeroy, S. B. (1975): *Goddesses, Whores, Wives and Slaves, Women in Classical Antiquity*, New York.
- Rabinowitz, N. S. (1993): *Anxiety Veiled: Euripides and the Traffic in Women*, Ithaca, N. Y.
- Rehm, R. (1996): *Marriage to Death: the Conflation of Wedding and Funeral Rituals in Greek Tragedy*, Princeton.
- Scheid-Tissinier, É. (1994): *Les usages du don chez Homere. Vocabulaire et pratiques*, Nancy.
- Segal, C. (1992): "Admetus' divided house: spatial dichotomies and gender roles in Euripides' Alkestis", *Materiali e discussioni per l'analisi dei testi classici* 28, 9–26.
- Slapšak, S. (1995): "Kitajska Medeja ali pastelni obraz kolonializma", *Časopis za kritiko znanosti XXIII/175*, 143–149.
- Snoj, M. (1996): *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana.
- Sourvinou-Inwood, C. (1995): "Reading" *Greek Death to the End of the Classical Period*, Oxford.
- Sovrè, A. (1950): *Homer, Iliada*, Ljubljana.
- Sovrè, A. (1991): *Homer, Odiseja*, Ljubljana.
- Sunčič, M. (2001): "Simbolika postelje v Evripidovi Alkestidi", *Keria* III/1, 35–50.
- Sunčič, M. (2003): "Idealna žena Alkestida", *Monitor ISH*, V/1–2, 35–55.
- Sunčič, M. (2004a): "Plutarhova fantazma idealne zakonske zveze", v: Sunčič, M., ur., *Plutarhove ženske*, Ljubljana, 33–59.
- Sunčič, M. (2004b): "Plutarh: Nasveti ženinu in nevesti", prevod in komentar, v: Sunčič, M., ur., *Plutarhove ženske*, Ljubljana, 15–32.
- Vernant, J.-P. (1974a): "Le mariage", v: Vernant, J.-P., *Mythe et société en Grèce ancienne*, Paris, 57–81.
- Vernant, J.-P. (1974b): "La guerre des cités", v: Vernant, J.-P., *Mythe et société en Grèce ancienne*, Paris, 31–56.
- Vernant, J.-P. (1988): "Hestia-Hermes. Sur l'expression religieuse de l'espace et du mouvement chez les Grecs", v: Vernant, J.-P., 1988, *Mythe et le pensée chez les Grecs*, Paris, 155–201.
- Wohl, V. (1997): "Scenes from a Marriage: Love and Logos in Plutarch's *Coniugalia Praecepta*", *Helios* 24, 170–192.

Wohl, V. (1998): *Intimate Commerce. Exchange, Gender, and Subjectivity in Greek Tragedy*, Austin.

Zeitlin, F. I. (1996): "Figuring Fidelity in Homer's *Odyssey*", v: Zeitlin, F. I., 1996, *Playing the Other: Gender and Society in Classical Greek Literature*, Chicago, 19–52.